

Az Európai Unió nyelvpolitikája és a Szlovákiában beszélt nyelvek

---

ISTVÁN LANSTYÁK

The European Union's Language Policy and Languages Spoken in Slovakia

81`272:327.39(4)

81`244

342.725

811.511.141

European Union, Slovakia, language policy, language minority, less often used languages, official languages, work languages, contract languages

---

1. Bevezetés

Dolgozatomban¹ néhány terminológiai kérdés fölvetése után arról beszélek, milyen elveken nyugszik általában az Európai Unió nyelvpolitikája, majd pedig megvizsgálom, hogy milyen nyelvi jogokkal rendelkeznek az uniós állampolgárok annak függvényében, hogy nyelvüknek milyen a státusza. Ebbe a keretbe helyezem be a szlovákiai kisebbségi nyelveket, és vizsgálom meg, hogy milyen helyzetben vannak és milyen kilátásokkal rendelkeznek ezek a nyelvek Szlovákiában.

Adataimat néhány nyomtatásban megjelent és kéziratos tanulmányból (a legfontosabbak Ajtay-Horváth 2002; Balázs–Grétsy 2004; Benczik 2004; Dróth 2002; Klaudy 2001; Kovács 1996, Pym 2001; Skutnabb-Kangas 2004; Szabari 1996/1998; Szabó Mihály 2002; Szépe 2001; Vizi 2001, 2003a, 2003b), valamint az interneten megtalálható nagy mennyiségű anyagból merítem (pl. *Europa* – az EU portálja²; *Euractiv* – uniós hírújság; Euvonal – magyar nyelvű uniós tájékoztató szolgálat; European Bureau for Lesser Used Languages – EBLUL; az EBLUL által működtetett Eurolang hírszolgálat, az Unió jövővel kapcsolatos írásokat közlétező *Futurum*-weboldal és a *Contact Bulletin*; a Mercator-hálózat; *Eurominority* – európai kisebbségek weboldala; az európai kulturális sokféleség kérdésében érdekelt emberek és intézmények szervezete, az Europa Diversa honlapja; *Newropeans Magazine* – internetes újság; a világ nyelveit bemutató *Ethnologue*; a Magyar Köztársaság Igazságügyi Minisztériumának honlapja; a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának honlapja; a Magyar Távirati Iroda honlapjának EU melléklete). Az internetes anyag nagy mennyisége és nehézkes hivatkozhatósága miatt a belőle merített adatok forrásaira a legtöbb esetben nem utalok, ezek jelentős része amúgy is hír vagy olyan, európai körökben közismert információ, amely nem kötődik egyedileg egy-egy személyhez.³

2. Terminológiai kérdések

A *kisebbség* olyan társadalmi csoport, amely hatalmi szempontból alárendelt helyzetben van a többségi csoporttal szemben (vö. Skutnabb-Kangas 1994/1997:5, 18), s tipikus esetben a lélekszáma is alacsonyabb, mint a többségi csoporté. Az ilyen „alávetett alcsoport korlátozott mértékben irányíthatja saját ügyeit a tevékenységnek akár specifikus területein (amelyeken megjelenik a »minorizáció« – vagyis a csoport jogainak »kisebbitése«), akár sok egyéb, sőt akár minden területén” (Szépe 2001:136).

A *nyelvi kisebbség* ennek megfelelően olyan társadalmi csoport, melynek nyelve hatalmi szempontból alárendelt helyzetben van a többségi csoport nyelvével (esetenként nyelveivel) szemben. Amint azt Szépe György hangsúlyozza, a tisztán nyelvi kisebbség viszonylag ritka jelenség, az ilyen csoportok különállása a nyelven kívül más területekre is kiterjed (mindenekelőtt a kultúrára, de gyakran a vallásra is, más esetekben pedig az embertani jegyekre), ezért a „legtöbb esetben a 'nyelvi kisebbség' azt jelenti: 'az etnikai kisebbség nyelvi aspektusa'. Vagy másképpen megközelítve: a nyelvi kisebbségek rendszerint egyszersmind etnikai kisebbségek is” (Szépe 2001:136).

Az *etnikai kisebbség* kifejezést átfogó terminusnak tekinthetjük, s ezen belül beszélhetünk *nemzeti kisebbségekről*. Szemben az *etnikai kisebbséggel*, amely többé-kevésbé semleges kifejezés, a *nemzeti kisebbségnek* politikai töltete is van. Olyan, rendszerint nagyobb lélekszámú etnikai kisebbséget jelenthet, amely magas szinten szervezett: kulturálisan, politikailag vagy akár gazdaságilag is. Ilyen értelemben *nemzeti kisebbség* pl. a katalán, amely Spanyolországban autonómiát élvez. Más értelemben *nemzeti kisebbségről* akkor beszélünk, ha az illető etnikai csoport egy másik országban domináns, államalkotó csoport, lélekszámától, kulturális, politikai vagy gazdasági szervezettségétől függetlenül. Ilyen értelemben nemcsak a viszonylag nagy lélekszámú jól szervezett szlovákiai magyarság *nemzeti kisebbség*, hanem a csekély lélekszámú és kevésbé szervezett szlovákiai lengyelség is.

A nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumok *regionális és/vagy kisebbségi nyelvekről* szoktak beszélni; ezek azok a nyelvek, amelyek egy-egy országban jogilag alárendelt helyzetben vannak más nyelvekhez képest, azaz nincs hivatalos nyelvi (vagy államnyelvi)⁴ státusuk az ország egész területén; ez Európában mindig együtt jár azzal, hogy beszélőik száma is alacsonyabb, mint az ország hivatalos nyelvée, nyelveié. A fogalom nem vonatkozik a hivatalos nyelvek különféle változataira (pl. nyelvjárásaira)⁵, sem pedig a 20. és 21. századi bevándorlók nyelvére.

A kettős jelző első tagja olyan nyelvekre vonatkozik, melyeket az adott ország bizonyos területein a lakosság jelentős hányada – akár többsége is – beszél; ezek a *regionális nyelvek*, pl. a német Olaszországban (Dél-Tirol/Alto Adige megyében) vagy a magyar Szlovákiában.⁶ A második jelző azokra a nyelvekre vonatkozik, amelyek nincsenek ilyen helyzetben, azaz általában nem jellemző rájuk, hogy az ország bármely régiójában a lakosság jelentős része beszélné őket; ezek a *kisebbségi nyelvek*, pl. a német Szlovákiában vagy a szlovák Magyarországon.⁷ A kisebbségi nyelvek egy része ún. *területhez nem köthető nyelv* – ezek több államban is használatosak, de nem hozhatók kapcsolatba valamely földrajzi egységgel, pl. a roma vagy a jiddis számos európai országban.⁸

Az így felfogott regionális és/vagy kisebbségi nyelvek csoportja nem terjed ki minden olyan nyelvre, amelyet egy-egy ország lakosságának számszerű kisebbsége beszél, és amely ezért visszaszoruló és így veszélyeztetett nyelv is lehet. Előfordul ugyanis, hogy egy-egy ország lakosságának számszerű kisebbségét beszélő nyelv is hivatalos státusú az ország egész területén; ilyen az ír nyelv Írországból vagy a svéd nyelv Finnországból. Éppen ezért szükség van olyan műszóra is, amely ezeket is magába foglalja: ilyen a *kevésbé használt nyelvek*, amely a kisebbségi nyelvekkel foglalkozó egyik tekintélyes szervezetnek a nevében is szerepel (European Bureau for Lesser Used Languages – Kevésbé Használt Nyelvek Európai Hivatala).

Az Európai Unió viszonylatában *kevésbé használt nyelvek*en kell érteni tehát egyrészt azokat a nyelveket, amelyek az EU egyetlen tagállamában sem hivatalos nyelvek (ezek a regionális és/vagy kisebbségi nyelvek), másrészt azokat a nyelveket, amelyek ugyan hivatalos nyelvek az EU valamely tagállamában, de beszélőik számát tekintve kisebbségi nyelvek, sőt ide tartoznak azok a nyelvek is, amelyek ugyan hivatalos nyelvei az EU-nak, de egy vagy több EU-tagállamban *hatalmi szempontból* kisebbségi nyelvek.

Meg kell még jegyezni, hogy az ismertett műszavak használata az uniós dokumentumokban és a nyelvpolitikai irodalomban nem egységes, s jómagam sem azal a szándékkal írtam a fentieket, hogy a terminológiai problémákat „megoldjam”, a fenti értelmezések csupán erre a dolgotra nézve tekintendők „végleges”-nek.

3. Az EU nyelvi helyzete és nyelvpolitikája általában

3.1. Elvek

Az Unió vállalt célja – legalábbis a deklarációk szintjén – *Európa nyelvi, kulturális sokszínűségének megőrzése*. „A Közösség hozzá kíván járulni a tagállamok kultúráinak virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális különbségeiket, de ugyanakkor hangsúlyozva a közös kulturális örökséget” (*maastrichti szerződés*, 128. cikkely). Elve a „sokféleségben megvalósuló egység”. Ezzel az elvvel összhangban az Unió sok nyelvet ismer el hivatalosnak, és a nemhivatalos nyelvek védelmében is tesz bizonyos – egyelőre meglehetősen bátortalan – lépéseket.

Ám az Európai Uniót, illetve elődszervezeteit⁹ létrehozó szerződésekben és az alkotmánytervezetben lefektetett szép elvek érvényesülése rendkívüli nehézségekbe ütközik, részben gyakorlati okokból (a sok hivatalos nyelv használatából következő technikai és nyelvi jellegű nehézségek), részben pedig az egyes tagállamoknak a regionális és kisebbségi nyelvekkel szemben tanúsított negatív vagy jobbik esetben közömbös viszonyulása miatt. A problémákat röviden így foglalta össze a kérdése egyik szakembere, Anthony Pym: „Az EU soknyelvűsége csak a kivételezett nyelvekre vonatkozik (ezek pedig az egy nemzet – egy nyelv romantikus hagyománynak megfelelően a nagyobb nemzeti nyelvek). És még ezt a fajta soknyelvű helyzetet is egyenlőtlenség jellemzi” (Pym 2001:13). Pym (i.h.) idézi Florian Coulmast, aki még a maastrichti szerződés megkötése előtt megállapította, hogy „az Európai Közösséget a tagállamok régóta arra használják, hogy saját nyelvük kivételezett helyzetét megvédjék, ahelyett, hogy megalkotnák a Közösség saját nyelvpolitikáját”.

3.2. Jogi helyzet

A nyelvi jogalkotás az Európai Közösségek létrehozása óta egyenes vonalú, lényeges változások nem következtek be. Az Európai Unió nyelvi jogalkotása az Európai Tanács 1958. évi 1. sz. rendeletén alapul, amelyet az *EU nyelvi kartájaként* szoktak emlegetni, s amely 8 cikkben szabályozta az Európai Közösségek, a későbbi Európai Unió nyelvhasználatát. (A rendeletet minden bővítéskor megfelelően módosították.) Ez azonban csak az Unió hivatalos nyelveit, ill. munkanyelveit érinti; a nemhivatalos nyelvek jogi helyzete uniós szinten teljességgel rendezetlen. Az uniós intézmények ügyrendjeiben megfogalmazott különféle határozatok is csak az EU hivatalos nyelveinek egyenrangúságáról és egyenjogúságáról szólnak.

Az Európai Unió új alkotmánytervezete – amelyről 2004. június 18-án született megállapodás az ún. kormányközi konferencia csúcsszintű fordulóján Brüsszelben, s amely még nem hatályos – megerősítette a hivatalos nyelvek már meglévő nyelvhasználati jogait,¹⁰ pl. megállapította, hogy az Unió polgárainak joguk van ahhoz, hogy az alkotmány nyelveinek valamelyikén írásban az Unió bármely intézményéhez vagy tanácsadó szervéhez forduljanak, és ugyanazon a nyelven kapjanak választ.

Ugyanakkor az alkotmánytervezet semmivel sem bővítette a nyelvi jogokat, és nem is terjesztette ki őket a regionális és kisebbségi nyelvekre, még azok valamely csoportjára sem. A regionális és a kisebbségi nyelvek említve sincsenek az alkotmánytervezetben. A nemhivatalos nyelvek beszélői tehát továbbra sem rendelkeznek semmiféle nyelvi jogokkal az Európai Unióban. Az EU állampolgárai továbbra is csak az alkotmány valamely nyelvén (azaz a hivatalos nyelvek valamelyikén, illetve az íren mint szerződésnyelven) fordulhatnak az EU-hatóságokhoz és az európai ombudsmanhoz, s ezeken a nyelveken van joguk választ kapni.¹¹

Voltak törekvések, hogy a tagállamok regionális hivatalos nyelvei, mindenekeelőtt a katalán, az írhez hasonló szerződésnyelvvé váljanak, de ezek nem jártak sikerrel. A tagállamok ugyan – saját költségükre – lefordíthatják az alkotmányt más olyan nyelvekre is, amelyek az adott ország egész területén vagy valamely régiójában hivatalosak, de ez nem jár szerződésnyelvi státussal, hanem csupán „fordítási státus”-t biztosít az érintett nyelveknek. Ez azt jelenti, hogy a fordítások szövege jogilag nem hiteles, s e nyelvek beszélői nem is használhatják anyanyelvüket az EU-hatóságokkal való kommunikációjukban.

Még ha a tagállamok regionális hivatalos nyelveit sikerülne is szerződésnyelvvé vagy akár hivatalos nyelvvé tenni az Unióban, ez még csak nagyon csekély mértékben bővítené a „védettebb” nyelvek körét, azokra terjesztené ki, amelyek a tagállamokban már eddig is más nyelvekhez képest „kiváltságos” helyzetben voltak.

Az a magyar javaslat sem ment át, amely az etnikai és nemzeti kisebbségek kollektív jogairól szólt volna; e javaslat célja az volt, hogy a kisebbségeknek biztosítva legyen a saját nyelvű iskolák és tömegtájékoztató eszközök létesítésének a joga. (Jellemző, hogy az ilyen nagyon konkrét és kézzelfogható javaslatoknak, amelyek ténylegesen javíthatnának a regionális, ill. kisebbségi nyelvek helyzetén, nincs sikerük az EU-ban.) Még az is nagy eredménynek számít, hogy az uniós értékekről szóló cikkbe bekerült a kisebbségi személyekre való utalás.¹²

4. A nyelvek hierarchiája az Európai Unióban

Annak ellenére, hogy az Európai Unió hivatalos álláspontja szerint az összes európai nyelv kulturális szempontból egyenlő értékű és méltóságú, s az európai kultúrának és civilizációnak szerves részét alkotja (ezt állapította meg a tanács 2001. november 29-i brüsszeli találkozója), a gyakorlatban áthidalhatatlan különbségek vannak az egyes nyelvek helyzete, ill. beszélőik jogai között, mégpedig nemcsak a hivatalos nyelvek – nemhivatalos nyelvek kettősség mentén, hanem ezen belül, ill. ezen kívül is. A valós helyzet megértése érdekében négy fő csoportba érdemes sorolni az Unió tagállamaiban beszélt nyelveket: 1. hivatalos és munkanyelvek; 2. szerződésnyelvek; 3. nemhivatalos nyelvek, 4. semmibe vett nyelvek. Az Európai Unióban beszélt nyelvek hierarchiája valójában ennél is sokkal bonyolultabb, a fő csoportokon belül többféle alcsoportot lehet elkülöníteni. Ezekkel foglalkozom munkám következő részében.

4.1. Hivatalos nyelvek és munkanyelvek

Az Európai Unió hivatalos nyelvei és munkanyelvei az egyes tagállamok hivatalos nyelvei, illetve azok valamelyike. Az Unióban a hivatalos és munkanyelvek száma jelenleg húsz.

Az Európai Unió hivatalos nyelvei elvileg egyenrangúak, ami abban mutatkozik meg, hogy bizonyos funkciókban bármely hivatalos nyelv használható. Az uniós polgároknak joguk van a *hivatalos nyelvek bármelyikén* az Unió bármely szervéhez fordulni (pl. a szlovákiai magyaroknak magyarul), s az illető szervnek ezen a nyelven kellene válaszolnia. A polgároknak továbbá jogukban áll az Uniónak rájuk is vonatkozó rendelkezéseit a *saját országuk hivatalos nyelvén* – azaz nem a hivatalos nyelvek bármelyikén! – olvasni (pl. a szlovákiai magyarok szlovákul olvashatják őket). Az unió parlamenti képviselőinek joguk van az Európai Parlamentben az EU *bármelyik hivatalos nyelvén* felszólalni (pl. a szlovákiai magyar képviselőknek magyarul). Az EU Tanácsának tagjai, akik a tagállamok kormányát képviselik *saját országuk hivatalos nyelvét* használhatják a tanácskozásokon – tehát nem az Unió bármely hivatalos nyelvét! (pl. a szlovák kormányt képviselő szlovák vagy magyar politikusok a szlovák nyelvet).

Ahhoz, hogy a fönti nyelvhasználati jogok érvényesülni tudjanak, elengedhetetlen, hogy az EU-apparátusban létrejövő szövegek az Unió minden hivatalos nyelvén hozzáférhetőek legyenek, az említett tanácskozásokon pedig tolmácsolás folyjon. Ennek érdekében az EU intézményei a világ legkiterjedtebb fordító- és tolmácsszolgálatát működtetik.

Az Európai Unió polgárait érintő szövegeket (szerződések, irányelvek, határozatok, törvények, ítéletek stb.) mind a húsz hivatalos nyelven *megszövegezik* (nem „lefordítják” ezekre a nyelvekre!). Jogilag minden egyes változat eredetinek minősül, nem fordításnak, ám a valóságban a legtöbb szöveg az angol és/vagy francia nyelvű eredetinek a fordítása. Ugyanakkor ezt az elsőbbséget hatásosan semlegesíti az az elv, hogy egyetlen szöveget sem lehet értékesebbnek tartani azon az alapon, hogy előbb keletkezett. Az Európai Bizottság és az Európai Parlament plenáris üléseit minden nyelvre tolmácsolják, az Európai Bíróság pedig minden egyes ügy nyelv-

véről külön dönt stb. Becslések szerint a tolmácsolás az EU intézményeiben évente százezer tolmácsnapot vesz igénybe.

A nyelvhasználati jogok ilyen szintű garantálását a hivatalos álláspont szerint az indokolja, hogy csak így lehet elérni, hogy minden állampolgár értse a törvényeket, amelyek vonatkoznak rá, tájékozódhasson az őt érintő ügyekről és részt vehessen a nyilvános vitákban – mindez pedig előfeltétele az átlátható és demokratikus Európai Uniónak. Ez a megközelítés feltételezi, hogy a tagállamok regionális, ill. kisebbségi nyelvű polgárai értik és használni is tudják országuk hivatalos nyelvét, holott ez nem mindig van így. Az ő számukra ezért az Európai Unió ezek szerint nem átlátható és nem demokratikus (ahogy – ugyanebből az elvből következően – nem átlátható és nem demokratikus az az ország sem, ahol élnek).

A *hivatalos nyelv* fogalma mellett a *munkanyelv* fogalma is használatos az uniós joganyagban és a nyelvi gyakorlatban; az EU-ban elvileg minden hivatalos nyelv egyszerre munkanyelv is, de a két fogalom nincs meghatározva. A gyakorlatban a *hivatalos nyelv* az a nyelv, amelyet az EU intézményei a hivatalos tanácskozásokon, illetve a jogi érintkezésben kifelé, a külvilág felé irányuló kommunikációban használnak; ezen jelennek meg a különféle dokumentumok, közlemények, pályázati kiírások stb. A *munkanyelv* az a nyelv, amely az EU intézményei között, továbbá azokon belül, az általuk tartott nem hivatalos üléseken, illetve a belső megbeszéléseken, az előkészítés során és az EU-tisztviselők napi munkájában használatos (Szabari 1996/1998:45–46).

A hivatalos nyelvek elvileg egyenlőek, gyakorlatilag viszont jelentős különbségek vannak használatuk módjában és mértékében. Akárcsak Orwell állatfarmján, az Európai Unióban is vannak „egyenlőbb” nyelvek (a munkanyelvként ténylegesen használt nyelvek, az angol, a francia, kisebb mértékben a német) és „kevésbé egyenlő” nyelvek (a munkanyelvként csak szórványosan használt spanyol és olasz vagy egyáltalán nem használt nyelvek, az összes többi, azaz a lengyel, holland, görög, magyar, portugál, cseh, svéd, finn, dán, szlovák, litván, szlovén, lett, észt, máltai¹³). Az „egyenlőbbek” közt pedig találunk egy „legegyenlőbb” nyelvet is, a leggyakrabban használt angolt.¹⁴

A munkamegbeszéléseken az Unió intézményeiben az a szokás alakult ki, hogy a szakértők, tisztviselők a tolmács- és fordítási költségek csökkentése és a munka hatékonyságának növelése érdekében az angolt vagy a franciát használják, más nyelveket csak elenyésző arányban. A sajtótájékoztatókat is angol és francia nyelven tartják. A munkamegbeszélések tolmácsolás nélkül folynak, ugyanis a brüsszeli apparátus minden tagja beszél és/vagy ért angolul és franciául; mindenki azt a nyelvet használja, amelyet jobban tud, a másikon mondottakat viszont megérti.

A két nyelv közül kétségtelenül az angol játszik legfontosabb szerepet. Az erre utaló számtalan példa közül említsünk meg egyet: a legutóbbi bővítést megelőző csatlakozási tárgyalásokon a tagjelölt országoknak minden dokumentumot kizárólag angol nyelven kellett benyújtaniuk (Phillipson 2004).

Ha nemcsak az Európai Unió egészét vesszük tekintetbe, akkor a tárgyalt csoportba sorolható nyelvek helyzete még bonyolultabb, mert az Unió hivatalos nyelveinek egy része az egyes tagállamokban regionális vagy kisebbségi nyelv. Például a német kisebbségi nyelv Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, Magyarországon stb.; a lengyel kisebbségi nyelv Litvániában, Csehországban, Szlovákiá-

ban; a szlovák kisebbségi nyelv Magyarországon (valamint a nem EU-tagállam Romániában és Szerbiában).

Mivel e nyelvek beszélői sokkal inkább élnek a saját országukban, mint az Európai Unió egészének többé-kevésbé virtuális világában, nyelvük helyzetét valószínűleg csak kevésbé befolyásolja az a tény, hogy „birodalmi” szinten hivatalos státussal rendelkeznek. Ezeket a nyelveket *ambivalens státusú nyelveknek* nevezhetjük. Sajátos helyzetük az EU-n belül is kifejezésre jut például abban, hogy azokban a tagországokban, ahol kisebbségi nyelvek, részt vehetnek a különféle nyelvvédő programokban.

4.2. Szerződésnyelv

Ebbe a kategóriába jelenleg egyetlen nyelv tartozik, az ír. Egyes források az ír nyelvet is a hivatalos nyelvek közé sorolják, más források azonban nemhivatalos nyelvnek tekintik. A hivatalos nyelvekkel rokonítja az írt, hogy használata hivatalosan szabályozott, ugyanakkor ez a nyelv a hivatalos nyelveknél szűkebb körben használatos. Az ún. elsődleges joganyag (szerződések és egyezmények) le vannak fordítva írre is, s ezek a szövegek a hivatalos nyelveken megfogalmazottakhoz hasonlóan jogi érvényességgel bírnak. Az írnek elvben az EU hivatalos és munkanyelveivel azonos státusa van mint eljárási nyelvnek az Európai Bíróságon (a gyakorlatban ez nem érvényesül), s az eljárási szabályzatnak is van jogilag hiteles ír nyelvű változata. Az ír nyelv az Európai Parlamentben is használható, ha ez az igény előre jelezve van, hogy biztosítani lehessen a tolmácsolást. Szimbolikus jelentőségű tényként továbbá megemlíthetjük még, hogy az EU-útlevelek borítóján ír nyelvű felirat is található.

Ez év júliusában Írország bejelentette, hogy megbeszéléseket kíván kezdeményezni az Európai Bizottsággal és más tagállamokkal annak érdekében, hogy az ír nyelv az Európai Unió teljes jogú hivatalos és munkanyelvévé váljon.

4.3. Nemhivatalos nyelvek

Az Unióban természetesen korántsem csupán húsz nyelvet beszélnek, hanem ennek a többszörösét (a legutóbbi bővítés előtt kb. 60 regionális és kisebbségi nyelvet tartottak számon; lásd! Glaser 2004:20). Az EU 450 millió polgárából a hivatalos adatok szerint mintegy 46 millió beszél anyanyelvként nemhivatalos nyelveket; ebből 6 millió él a 2004. május 1-jén csatlakozott országokban; más adatok szerint ez a szám magasabb, elérheti a 10 milliót is. Az új tagállamokban a kisebbségi(esített) nyelvek száma forrásonként változik, az egyik lehetséges szám a 34; vannak köztük veszélyeztetettek sőt nagyon veszélyeztetettek is.

A nemhivatalos nyelvek közt helyzetük – de nem jogi státusuk – alapján különbséget lehet tenni azok között a nyelvek között, amelyek más, az Európai Unión kívüli országokban sem hivatalosak, és azok közt, amelyek más országok hivatalos nyelvei. Az utóbbi csoportba sorolható többek között az orosz, amely erős kisebbségi nyelv a balti államokban, s egyszersmind hivatalos nyelv Oroszországban; a fehérorosz, amely kisebbségi nyelv Észtországban, Lettországban, s egyszersmind hivatalos nyelv Fehéroroszországban; az ukrán, amely kisebbségi nyelv Lengyelországban, Szlovákiában, Magyarországon, s egyszersmind államnyelv Ukrajnában. Az e

csoportba tartozó nyelvek elvileg előnyösebb helyzetben vannak a többinél, hiszen az esetek egy részében számíthatnak anyaországi támogatásra.

Tovább finomíthatnánk a rendszerezést, ha különválasztanánk egymástól a szomszédos és a távolabbi anyaországgal rendelkező beszélők nyelveit. A szomszédos országokban hivatalos státusú nyelvek ugyanis némileg profitálhatnak a határ menti együttműködésből, míg azon nyelvek esetében, amelyek távolabbi országok hivatalos nyelvei, nincs ilyen lehetőség.

4.4. Kiemelt nemhivatalos nyelvek

Így jelöltem meg azokat a nyelveket, amelyek az Európai Unió valamely tagállamában valamilyen szinten hivatalos nyelvek, mégsem hivatalos nyelvei az EU-nak. Ezek a nyelvek (minimálisan) szerződésnyelvi státusra aspirálnak, különösen a katalán. Ez a csoport a jövőben jogilag is elkülönülő kategóriává válhat, ugyanis az EU alkotmánytervezete lehetővé teszi az alkotmány lefordítását ezekre a nyelvekre (az érintett tagállam költségén), jóllehet e fordítások jogilag nem válnak hitelessé.

A kiemelt nemhivatalos nyelveken belül is kétféle helyzetű nyelveket lehet megkülönböztetni. Az egyik csoportba az Unió valamely tagállamának hivatalos társnyelvei tartoznak, azok, amelyek nem hivatalos nyelvei az EU-nak; a másikba az Unió valamely tagállamának regionális hivatalos nyelvei sorolhatók.

Az elsőnek említett csoportba tartozik a luxemburgi és a török nyelv. A luxemburgi a német származéknyelve, olyan nyelvjárása, amelyet a luxemburgiak nemzeti identitásuk kifejezőjeként kodifikáltak és bizonyos szimbolikus funkciókkal ruháztak föl; az ország hivatalos nyelvén 1984-ben vált, a német és a francia mellett. A luxemburgi nyelv annak ellenére, hogy nem hivatalos nyelve az EU-nak, a különféle programok teljes jogú résztvevője, akárcsak a hivatalos nyelvek. A luxemburghoz hasonló státusú a bővítés után a török is, amely Ciprus hivatalos nyelve (a görög mellett), de jelenleg még nincs hivatalos nyelvi státusa az EU-ban.

A másodiknak említett csoporton belül különleges helyzetű nyelv a katalán, ami többek között beszélőinek magas lélekszámával magyarázható: a katalán nyelvnek 6–7 millió anyanyelvi beszélője van, azaz több, mint a hivatalos nyelvi státussal bíró finnek, dánok, szlovákok, litvánok, szlovének, lettek, észtnek és máltainak. Az Európai Parlament 1990. évi, a közösségi nyelvekről és a katalánról szóló határozata értelmében az Európai Bizottság barcelonai képviselője Katalóniában és a Baleár-szigeteken a katalán nyelvet is használja például a lakossággal való szóbeli és írásos kapcsolattartása során, az uniós ügyekről nyújtott tájékoztatása során, a helyi intézményekkel és a sajtóval való kommunikációja során; ezenkívül az EU szerződéseit és más fontos jogszabályait lefordítják katalánra, ám ezek a fordítások jogilag nem hitelesek. A katalán nyelv ezenkívül része a nyelvtanulásra és -oktatásra vonatkozó uniós programoknak.

Az e csoportba tartozó egyéb nyelvek tudtommal nem rendelkeznek ilyen kiváltságokkal, de ezek beszélőinek a lélekszáma meg sem közelíti a katalánét. Ilyen pl. a baszk (Spanyolország), a galíciai (Spanyolország), a fríz (Hollandia), a farői (Dánia, Farői-szigetek), a horvát (Olaszország), a szárd (Olaszország).

Meg kell még említeni, hogy más tagállamok hivatalos társnyelvei vagy regionális hivatalos nyelvei eleve hivatalos nyelvei az Uniónak, pl. a svéd, amely Finnország-

ban is hivatalos nyelv vagy a német, amely regionális hivatalos nyelv Belgiumban és Olaszországban.

4.5. Közönséges nemhivatalos nyelvek

Ebbe a csoportba azokat a nyelveket soroltam, amelyeknek nincs hivatalos nyelvi státusuk semelyik tagállamban, regionális szinten sem. Ez a csoport sem egységes, mert a regionális hivatalos státus hiánya – leegyszerűsítve a bonyolult valóságot – legalább háromféle jogi helyzetet takar. A nyelvek egy része kisebb-nagyobb jogi elismertséget élvez, pl. az adott ország nyelvi jogalkotásában tételesen meg vannak említve, mint amelyeknek a beszélői bizonyos nyelvi jogokkal rendelkeznek; a nyelvek másik része a jogalkotás szempontjából (szinte egyáltalán) nem létezik; végül egy-két esetben többé-kevésbé tiltott nyelvekről beszélhetünk, melyeknek beszélői olykor még üldözésnek is ki vannak téve.

Az első csoportba tehát a jogilag elismert nyelvek tartoznak; ilyen pl. az asztúriai (Spanyolországban), a velszi (az Egyesült Királyságban), a szorb (Németországban), a lapp (Svédországban, Finnországban), a horvát (Ausztriában, Szlovákiában), a ruszin (Lengyelországban, Szlovákiában, Magyarországon), a friuli (Olaszországban), a ladin (Olaszországban), az albán (Olaszországban). Ezeket a nyelveket az illető ország jogszabályai számon tartják, bizonyos mértékű védelemben részesítik, iskolákat vagy más intézményeket biztosítanak számukra stb. Az ide tartozó nyelvek egy része hagyományait, szervezettségét, lélekszámát, településszerkezetét tekintve lehetne regionális hivatalos nyelv is, de nem az.

A második csoportba a jogilag el nem ismert (vagy alig elismert), de tolerált nyelvek tartoznak; ilyenek leginkább a franciaországi regionális és kisebbségi nyelvek (breton, okszitán, katalán, baszk, elzászi, luxemburgi, korzikai). A bretonnal kapcsolatban például az *Euromosaic* vonatkozó tanulmánya megállapítja, hogy a nyelvhez való hatósági viszonyulás „ellenséges tolerancia”-ként jellemezhető. A bretonnak a státusa, akárcsak a többi franciaországi nemhivatalos nyelvnek, leginkább negatívan határozható meg, azon törvények segítségével, amelyek a francia nyelv kizárólagosságát kodifikálják.

A harmadik csoportba sorolhatók a jogilag el nem ismert, tiltott nyelvek; többé-kevésbé ide tartozik Görögországban a macedón és az aromán. Görögország egyetlen kisebbséget ismer el teljesen, a törököt, de azt is csak azért, mert Görögországban vallási kisebbségnek minősül. Pedig az országban más kisebbségek is élnek: arománok/vlachok, macedónok, *arvanitika* nyelvjárást beszélő albánok, muzulmán hitű bolgárok, akik a *pomak* bolgár nyelvváltozatot beszélik. Ezeknek a kisebbségeknek a tagjai semmiféle nyelvi jogokkal nem rendelkeznek: nem tanulhatnak a nyelvükön az iskolákban, nincsenek tömegtájékoztató eszközeik, nem használhatják a nyelvüket a hivatalokban. Görögország magatartására jól rávilágít az a tény, hogy utoljára az 1951. évi görög népszámlálás során különítették el a kisebbségi nyelvek beszélőit.¹⁵

A nemhivatalos nyelvek közt vannak *sajátos helyzetűek*. Így például külön csoportként érdemes számon tartani a *kihaló* és az *éledező* nyelveket. Ezek olyan nyelvek, melyek szinte teljesen kihaltak már, alig néhány ember beszéli őket. Az ilyenek védelme inkább kulturális, mintsem „kisebbségi”, ill. etnikai kérdés. E csoportba

tartozik két nagy-britanniai nyelv: a Skócia egyes területein beszélt gael és az Anglia délnyugati csücskében beszélt korni (cornwalli).¹⁶ Ezek közül példaképpen nézzük meg közelebről az utóbbit!

A kelta nyelvek családjába tartozó korni a 18. század folyamán gyakorlatilag kihalt, bár néhány tucat beszélője állítólag volt a 19. században is. A 20. század folyamán megindult a nyelv felélesztése, háromféle standard változatban. Ma már ezeknek mintegy 3500 kompetens beszélőjük van, s további beszélők ismerik magasabb vagy alacsonyabb szinten. A harminc év alattiak egy része (egyik?) anyanyelveként sajátította el. Korni nyelven rendszeresen megjelennek újságok; a régió angol rádióadói korni nyelvű híreket és olykor más műsorokat is sugároznak; hasonlóképpen a helyi angol nyelvű újságokban is jelennek meg korni nyelvű cikkek. 2002-ben megjelent az *Újszövetség* korni nyelven, a tervek szerint 2004-ben kell napvilágot látnia az egész *Bibliának* korniul. A nyelv kezd politikailag is elismert lenni, immár a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek kartája* alapján is védelemben részesül.

A nemhivatalos nyelvek másik sajátos csoportját a *területhez nem köthető nyelvek* alkotják. Két fontos nyelv tartozik ide, a roma és a jiddis. A roma egyes országokban jogilag elismert nemhivatalos nyelv (pl. Svédországban, Szlovákiában, Magyarországon), máshol jogilag nem elismert nemhivatalos nyelv (pl. Franciaországban, Görögországban). A jiddis nyelv EU-tagországokbeli státusáról nincsenek adataink.

A nemhivatalos nyelvek az uniós jog szempontjából nem léteznek: sem az Európai Közösségeket, majd az Európai Uniót létrehozó, ill. lényegileg befolyásoló szerződések, sem a 2004-ben véglegesített alkotmánytervezet, sem más jogszabályok nem tesznek róluk említést. Ugyanakkor az Európai Parlament 1979 óta, az első európai parlamenti választásoktól kezdődően több határozatot is elfogadott velük kapcsolatban. A regionális, ill. kisebbségi nyelvek kérdése számos kulturális, oktatási és más dokumentumban is megjelenik. Ezenkívül pedig ezek a nyelvek költségvetési tételt alkotnak az EU büdzséjében (Brezigar 2002a). Ez a tétel Vizi Balázs szerint nem tekinthető nagylelkűnek, hiszen „az EU költségvetésének egy elenyésző hányadát jelenti csupán az összeg és messze nem alkalmas arra, hogy minden érintett kisebbségi nyelvi közösségnek megfelelő támogatást nyújtson” (Vizi 2003a:46).

A regionális vagy kisebbségi nyelvek ilyen kezelésének az az oka, hogy az Unió tagországainak többségében nincs meg a politikai akarat arra nézve, hogy az Unióra valódi kompetenciát ruházzanak rá a regionális, ill. kisebbségi nyelvekkel kapcsolatban folytatott politika területén. Ezért van az, hogy: „[a]z EU, mint politikai entitás csak korlátozott mértékben reagált az 1989 utáni európai politikában (ismét) megjelenő nemzetközi kisebbségvédelmi törekvésekre és az EU-ban élő kisebbségek jogainak bármilyen formában való egységes és Unió-szintű elfogadása gyakorlatilag mind a mai napig nem tartozik a politikai realitások közé” (Vizi 2003a:37).

A Koppenhágában 1993-ban elfogadott csatlakozási kritériumok a kisebbségek tiszteletben tartását az uniós tagság feltételeként szabták meg (a demokratikus intézmények megléte, a jogállamiság és az emberi jogok védelme mint további feltételek mellett). Ezáltal az Unió bizonyos befolyást kívánt gyakorolni a tagjelölt államok nyelvpolitikájára. Ezt a befolyást azonban korlátozta és korlátozza, hogy nem létezik egységes kritériumrendszer, melynek segítségével ellenőrizni lehetne a tagjelölt országok, ill. tagországok kisebbségpolitikáját; a koppenhágai dokumentum

egyáltalán nem tartalmaz utalást arra nézve, hogy e feltétel teljesítését hogyan lehetne ellenőrizni. A kidolgozott kritériumrendszer hiánya nemcsak a tagjelölt államok nyelvpolitikájának monitorozását nehezíti, hanem gyakorlatilag lehetetlenné teszi az egységes uniós politika kialakítását a regionális, ill. kisebbségi nyelvek iránt.

Az egyes tagállamok nyelvpolitikájára az Unió gyakorlatilag nincsen befolyással; semmiféle nyomást nem gyakorol a tagállamokra annak érdekében, hogy azok védjék a területükön beszélt nyelveket. Miközben az EU tagállamai síkra szállnak saját hivatalos nyelveik uniós jogaiért, gyakran nem biztosítanak ilyen jogokat a saját területükön belül élő kisebbségi nyelveknek. Ennek épp az az oka, hogy az Unió szervei nem kaptak egyértelmű felhatalmazást a szerződő tagállamoktól az etnikai és nyelvi kisebbségekre nézve (Vizi 2001). Amíg a kisebbségi kérdés az EU tagállamainak belügye marad, addig a nemhivatalos nyelvek fennmaradására csak nagyon csekély hatással lehet az érintett országok EU-tagsága.

Az Európai Unió távol tartotta – s mindmáig távol tartja – magát attól az európai kisebbségvédelmi és kodifikációs folyamatától, amely a 90-es évek elejétől kezdve az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (korábban: Értekezlet) és az Európa Tanács keretében zajlik. E folyamat eredményeként az EBESZ-en belül létrejött a kisebbségi jogokat monitorozó kisebbségi főbiztos intézménye (1992), amely megalkotta a nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló *Hágai ajánlásokat* (1996), valamint a kisebbségek nyelvi jogairól szóló *Oslói ajánlásokat* (1998). Az ET-n belül két ilyen tárgyú dokumentum került elfogadásra, a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája* (1992) és a *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* (1995). Bár az Európai Bizottság rendszeresen konzultál az EBESZ Kisebbségi Főbiztosával a kisebbségi nyelvek helyzetéről a tagjelölt államokban, a tagországoktól nem követeli meg, hogy kisebbségpolitikájukban a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumokban rögzített normákhoz igazodjanak (vö. Vizi 2001).

A Kevésbé Használt Nyelvek Európai Hivatalának elnöke, Bojan Brezigar (2002b) „álom”-nak minősítette azt, hogy az Európai Unió „utolérje” az összeurópai hatókörű Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és az Európa Tanács nyelvpolitikáját, elfogadva és követve az ezek dokumentumaiban lefektetett kisebbségpolitikai elveket, ajánlásokat. (Pedig még ezekről sem mondható el, hogy nagyvonalúan bánnának a regionális, ill. kisebbségi nyelvekkel és azok beszélőivel!) S bár ezeket a dokumentumokat az EU-tagországok többsége hivatalosan elfogadta és beépítette a saját jogrendjébe, a bennük található előremutató – de egyáltalán nem radikális – rendelkezések mégsem épültek be sem az Európai Unió alapjogi kartájába, sem az Európai Unió alkotmánytervezetébe, az alacsonyabb szintű jogszabályokról nem is beszélve.

4.5.1. Programok

A nemhivatalos nyelvek bizonyos fokú védelmét van hivatva szolgálni az Európai Unió támogatási rendszere, melynek célja a regionális, ill. kisebbségi nyelvek védelmét és megerősítését szolgáló programok finanszírozása – lenne. Sajnos ez 1998-tól az Európai Bíróság „jóvoltából” nem működik. Ennek keretében 1998-ig a regio-

nális és a kisebbségi nyelvek megerősítését szolgáló projektek százait sikerült megvalósítani.

Annak ellenére, hogy az EU hivatalos álláspontja szerint – amint említettük – az összes európai nyelv kulturális szempontból egyenlő értékű és méltóságú, ennek az elvnek eddig még nem voltak gyakorlati következményei a nyelvi vonatkozású EU-programokra nézve. Az EU által támogatott nyelvi vonatkozású projektekre való pályázás feltételei úgy vannak megfogalmazva, hogy az európai nyelvek egy részét ki lehessen zárni (pl. a Socrates-program *Lingua* akciója esetében), ami a fenti elvet egyértelműen sérti, ráadásul az ilyen eljárásnak nincs is jogalapja az EU jogrendjében.

4.5.2. Intézmények

A nemhivatalos nyelvek érdekeit szolgálja a Mercator információs hálózat (European Network for Regional or Minority Languages and Education), amely az Európai Unió támogatását élvezi. A Mercator három kutatási és dokumentációs központnak a hálózata (Mercator Education, Mercator Legislation, Mercator Media); ezek az EU regionális és kisebbségi nyelveivel foglalkoznak. Rendeltetésük, hogy megbízható, objektív információkat gyűjtsenek a kisebbségi nyelvekről mind a többségi nyelvű lakosság, mind pedig a kisebbségek számára.

A Kevésbé Használt Nyelvek Európai Hivatala (European Bureau for Lesser Used Languages, EBLUL) civil szervezetként folytat sokrétű tevékenységet Európa nyelvi sokféleségének megőrzése érdekében. Közeli kapcsolatban áll az EU intézményeivel (De Peuter–Bakker 2002). Fő célkitűzései közé tartozik a regionális és a kisebbségi nyelvek érdekében folytatott aktív uniós politika szorgalmazása és az e nyelvek beszélőit megillető nyelvi jogok védelmezése. Ennek érdekében a hivatal felvállalta a regionális és a kisebbségi nyelvek érdekeinek képviselőit az EU intézményei és más nemzetközi szervezetek előtt. Az EBLUL ezenkívül tájékoztatást nyújt az érintett beszélőközösségeknek a regionális és a kisebbségi nyelveket érintő uniós és Unió kívüli politikai fejleményekről, valamint a nyelvi vonatkozású programokról. Az Unió 2004. május 1-jén csatlakozott tagországaiiban sorra alakulnak az EBLUL új tagszervezetei; a szlovákiai 2004. augusztus 27-én jött létre Somorján, SLOVBUL néven.

4.5.3. Anyanyelvű oktatás és nyelvhasználati jogok

Tudjuk, hogy egy nyelv fennmaradása anyanyelvű – és nem csupán anyanyelvi – oktatás, valamint a tényleges nyelvhasználati lehetőségek megteremtése nélkül lehetetlen. Ennek fényében az Európai Unió alkotmánytervezete semmi kézzelfoghatót nem tesz Európa nyelvi sokféleségének megőrzéséért, hiszen nem ró kötelezettségeket az államokra, hogy a területükön beszélt nyelveken anyanyelvű iskolákat vagy osztályokat létesítsenek, vagy szavatolják a kisebbségi nyelvek használatának jogát a nyelvhasználat fontos nyilvános színterein.

Ami az *oktatást* illeti, fontos tudni, hogy jelenleg egy ilyen jellegű szabályozás nem is várható el az Uniótól, tekintve, hogy az EU elméletileg nem illetékes az oktatás kérdéseinek jogi szabályozásában, ezek az egyes tagországok hatáskörében

maradtak. Ugyanakkor az Unió számos oktatási témájú kutatást pénzel, s így közvetve mégis tud(na) jótékony hatást gyakorolni a regionális, ill. kisebbségi nyelvek oktatására, vagy legalábbis hozzá tud(na) járulni ahhoz, hogy megteremtődjenek az ilyen oktatás feltételei (vö. Phillipson 2004).

Az oktatás kérdéseibe való uniós szintű beavatkozásra pedig nagy szükség volna, hiszen ez a terület azok közé tartozik, amelyeken a legjobban sérülnek a regionális és kisebbségi nyelvű beszélők nyelvi emberi jogai, s ahol egyszerűen ennek a legsúlyosabb következményei vannak e nyelvek sorsára nézve. Miközben az európai tudósok meg vannak győződve az anyanyelv megőrzését célzó oktatási programok előnyeiről, a politikusok és az oktatási intézmények vezetői vagy nagyon lassan reagálnak erre, vagy pedig negatív a reakciójuk a javasolt reformokra (Berthoudot idézi Skutnabb-Kangas 2004). Az anyanyelvű oktatáshoz való jogot Skutnabb-Kangas olyan darázsfészeknek nevezte, amelybe a legtöbb döntéshozó nem akar belenyúlni (Skutnabb-Kangas 2004).

Az Unió 2004-ben véglegesített alkotmánytervezete oktatás tekintetében leszögezi, hogy tiszteletben tartja az egyes tagállamok felelősségét az oktatási rendszer megszervezésében, ugyanakkor kifejezi abbéli törekvését, hogy az oktatásnak kifejlessze az „európai dimenzió”-ját, különösen a tagállamok nyelveinek oktatása által. Ez a megállapítás túlságosan általános ahhoz, hogy ki lehessen belőle olvasni az anyanyelvű oktatás létrehozásának szándékát a nemhivatalos nyelvek számára.

Ami a *nyelvhasználati jogokat* illeti, azok – mint említettük – az Unió hivatalos nyelveire korlátozódnak (vagyis még az Unió tagállamainak minden országosan és regionálisan hivatalos nyelvére sem terjednek ki), s természetesen csak az Unió szerveivel való kapcsolattartásban érvényesíthetők. A regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélői tehát az Európai Unióban semmiféle nyelvhasználati jogokkal nem rendelkeznek.

4.6. Semmibe vett nyelvek

Ide tartozik a bevándorlók nyelve (nagy számú beszélője van pl. a töröknek¹⁷; az arabnak; a farszinak, azaz perzsának), amelyekről az Európai Unió nyelvpolitikája, az Unió szervei által kidolgozott dokumentumok egyáltalán nem vesznek tudomást. Ezeknek a nyelveknek a védelmét még a Kevésbé Használt Nyelvek Európai Hivatala sem tartja kötelességének. Ugyanakkor tudni kell, hogy a 19. században és korábban érkezett csoportok már nem számítanak bevándorlónak.

5. A szlovákiai nyelvek sorsa az EU-ban

A *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának* a szlovák törvényhozó testület által elfogadott változata értelmében Szlovákia a következő kilenc regionális, ill. kisebbségi nyelvet támogatja: magyar, roma, cseh, ruszin, ukrán, bolgár, horvát, német, lengyel. Ezeket tekinthetjük jogilag elismert kisebbségi nyelveknek Szlovákiában. A kisebbségi kultúrák finanszírozásáról szóló törvénytervezet szerint a szlovák kormány az említett nyelveket beszélő kisebbségeken kívül még a zsidó, a morva és az orosz kisebbségek kulturális intézményeit, sajtóját és kiadóit is támogatná; ennek leginkább az oroszok esetében lehetnének nyelvi vonatkozásai. (Az orosz

beszélők lélekszáma nagyon alacsony, önállóan nem is szerepelnek a statisztikában.)

Annak függvényében, hogy a *Karta* mely rendelkezései vonatkoznak az egyes nyelvekre, három csoportot lehet elkülöníteni. Az első csoportba a magyar tartozik, ennek a nyelvnek vannak a legkiterjedtebb használati lehetőségei Szlovákiában; a második csoportba a ruszin és az ukrán tartozik; a legszerényebb használati lehetőségekkel a bolgár, a cseh, a horvát, a német, a lengyel és a roma rendelkezik. A szlovák külügyminisztérium vonatkozó előterjesztése szerint ez a csoportosítás a kisebbségi nyelveket használók száma alapján történik. Amint azonban Szabó Mihály Gizella kimutatta, ez nem igaz, a differenciálás a kisebbségek tényleges helyzetén alapul, azon, hogy eddig milyen tényleges nyelvi és oktatási jogokat élveztek. Ugyanis a *Karta* szlovákiai változatának sajátossága, hogy jórészt olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyeket az ország eddig is teljesített (Szabó Mihály 2002:68–69).

Hol helyezkednek el a 3. fejezetben ismertetett rendszerben a Szlovákiában beszélt nyelvek? A hivatalos nyelvek és munkanyelvek csoportjában a német a szűkebb körben használt munkanyelvek közé tartozik; a lengyel, a magyar, a cseh és a szlovák gyakorlatilag nem használt munkanyelvei az Uniónak. A Szlovákiában beszélt nyelvek egyike sem szerződésnyelve vagy kiemelten hivatalos nyelve az EU-nak. A közönséges nemhivatalos nyelvek csoportjába tartozik a horvát, a ruszin, az ukrán, a bolgár és a roma mint jogilag elismert szlovákiai kisebbségi nyelvek és a szerb mint jogilag el nem ismert szlovákiai kisebbségi nyelv; ezek közül a roma területéhez nem köthető nyelv. A semmibe vett nyelvek közé tartozik többek között a vietnami és a kínai.

Az EU-csatlakozás szempontjából a Szlovákiában beszélt nyelveket négy csoportba lehet osztani. Az elsőbe azok sorolhatók, amelyek már jelenleg is hivatalos nyelvei az EU-nak; a másodikba azokat, amelyek tagjelölt országok hivatalos nyelvei, így várhatóan hamarosan hivatalos nyelvekké válnak az EU-ban; a harmadikba azok a nyelvek, amelyek előreláthatólag a bővítés következő köre után is nemhivatalos nyelvek maradnak, de az EU-n kívüli országok valamelyikében hivatalos nyelvi státussal rendelkeznek; a negyedikbe pedig azok a nyelvek, amelyek sehol sem hivatalosak. Az első csoportba a magyar, a cseh, a német és a lengyel tartozik; a másodikba a horvát és a bolgár; a harmadikba az ukrán; a negyedikbe a ruszin és a roma. Az első csoportba tartozó nyelvekhez hozzávehetjük a szlovákot is; így nézve a Szlovákiában jogilag elismert nyelvek közül ötnek van hivatalos nyelvi státusa az EU-ban; ezeket a nyelveket tartja anyanyelvének a szlovákiai lakosság 95,6%-a (5 142 421 személy, a Szlovákia összlakosságát alkotó 5 379 455-ből, a 2001. évi népszámlálási adatok alapján (lásd! *Sčítanie...* 2002).

Ha e két csoportosítást egymásra vetítjük, kiderül, hogy a szlovákiai kisebbségi nyelvek közül mindkét szempontból a magyar van a legjobb helyzetben. A magyar kétségtelenül regionális nyelv, még ha ezt Szlovákia tagadja is, hiszen több száz, egymással jórészt összefüggő területet alkotó településen a lakosság számszerű többségének az anyanyelve;¹⁸ ezenkívül pedig már jelenleg is hivatalos nyelve az Európai Uniónak. Lélekszám tekintetében a magyar az Unió kilencedik legnagyobb hivatalos nyelve, az Unió polgárainak 2,3%-a beszéli anyanyelvként (elsősorban Magyarországon, de jelentős számban Szlovákiában is, továbbá Szlovéniában és Ausztriában).

Minden tekintetben a legrosszabb helyzetben a roma nyelv áll, ugyanakkor a hivatalos statisztika szerint is százezernyi ember beszéli anyanyelvként, azaz csaknem annyi, mint az összes többi kisebbségi nyelvet együttvéve (a magyart nem számítva).¹⁹ A roma nemcsak hogy területhez nem köthető nyelv, hanem ráadásul nincs ország, ahol hivatalos nyelvi státusa volna. (Pedig az EU-nak csaknem minden tagállamában beszélnek – ami esetleg némi reményt is jelenthet leendő sorsára nézve.)²⁰ Ezenkívül a roma anyanyelvű lakosság gazdasági helyzete – a már nyelvet cserélt roma lakossáéhoz hasonlóan – egyes régiókban szinte katasztrófális, s a romák több tekintetben is súlyos diszkriminációnak van kitéve.

5.1. Esélyek

Milyen pozitív változásokkal járhat Szlovákia EU csatlakozása a Szlovákiában beszélt nyelvek számára? A változások egy része csak az EU jelenlegi és leendő hivatalos nyelveit érinti, más része a nemhivatalos nyelvek sorsát is kedvezően befolyásolhatja.

1. A hivatalos nyelvi státuszt elnyert nyelvek bizonyos értelemben európai szinten is intézményesülnek, amire eddigi történetük során nem volt példa (a német kivételével, amely eléggé széles körben játszott összekötő nyelvi szerepet Közép-Európában). Ez némileg erősítheti a magyar, a szlovák, a cseh és a lengyel nyelv és kultúra európai ismertségét, presztízsét és beágyazottságát. Kérdés, hogy ezek a változások lesznek-e hatással a magyar, a cseh, a német és a lengyel nyelv szlovákiai változatainak presztízsére és fennmaradási esélyeire is.

2. A hivatalos nyelvi státusba került nyelvek beszélői számára az uniós joganyag anyanyelven is hozzáférhetővé válik. Ez esetleg némileg növelheti a jogi, közigazgatási és más szaknyelvek ismertségét. Az, hogy a brüsszeli hatóságokkal való anyanyelvű levelezés lehetősége nagy jelentőséggel bírna, nem tűnik valószínűnek. Azok a beszélők, akik nem jártak anyanyelvű iskolába, eleve nem képesek élni ezzel a jogukkal, s még az is kétséges, hogy azok, akik anyanyelvű iskolába jártak, mennyire akarják majd ezt a jogukat gyakorolni. (Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény teremtette lehetőségekkel is csak töredéke él a szlovákiai magyar lakosságnak, többek között azért, mert a szükséges hivatali nyelvi regisztereket azok sem ismerik, akik anyanyelvű oktatásban részesültek. Erre lásd! Menyhárt 2002.)

3. A hivatalos nyelvi státusz hozzájárulhat az érintett nyelvek modernizálásához és fejlődéséhez, azáltal, hogy az uniós jogi, közigazgatási és más szakterminológiájának létrejön magyar, cseh, német, lengyel változata. Az érintett nyelvek szókészlete jelentősen gyaragodhat, nyelvtani rendszere rugalmasabbá válhat, regiszterkészlete gazdagodhat, differenciálódhat (vö. Ajtay-Horváth 2002:11). Ez azonban csak akkor lesz egyértelműen nyereség, ha tudatos nyelvtervezéssel sikerül elhárítani azokat a kedvezőtlen fejleményeket, amelyekkel az európai többnyelvűség járhat (vö. Dróth 2002:6). Mindez természetesen elsősorban az érintett nyelvek anyaországi változatait fogja érinteni, kérdés, hogy lesz-e ennek valamilyen kihatása a kisebbségi változatokra.

4. Nagyobb jelentősége lehet a határok növekvő átjárhatóságának, a határokon átívelő gazdasági, kulturális és egyéb kapcsolatoknak. Az Unió régiópolitikájával összhangban tovább erősödhet a regionális és a határokon átnyúló együttműködés,

amely közelebb hozhatja egymáshoz a határ két oldalán élő azonos nyelvű közösségeket, és hozzájárulhat a kisebbségi közösségek nyelvi és kulturális megmaradásához. Ez a lehetőség a szlovákiai magyarok és esetleg – korlátozottabb mértékben – a szlovákiai csehek számára fontos, a többi kisebbség – vagy földrajzi helyzeténél, vagy szórvány jellegénél fogva, vagy pedig mindkettő tényező következtében – nem tud belőle profitálni. Ugyanakkor a ruszin, ill. az ukrán kisebbség e tekintetben inkább rosszabb helyzetbe kerülhet az őket Ukrajnától elválasztó schengeni határ miatt.

5. Az egynél több EU-tagállamban beszélt nyelvek súlya növekedhet az Unióban, különösen ha az Unió a gazdasági mellett egyre inkább politikai egységgé is válik. A Szlovákiában beszélt hivatalos EU-nyelvek legtöbbszörre érvényes ez többé-kevésbé, a legnagyobb mértékben éppen a magyarra. A magyar köztudomásúlag már jelenleg is több EU-tagállamban beszélt nyelv, és még inkább ilyen lesz Románia és Horvátország csatlakozása után. Szépe György szerint: „[e]gy ilyen akkumuláció kb. 30%-kal megnövelheti a magyar nyelv súlyát az európai nyelvek között” (Szépe 2001:75), de még ennél is fontosabb, hogy „ezen lehetőségek által az EU jogi biztonsága, garancia-rendszere egyenlő mértékben kiterjedhet különböző államokban élő magyarokra” (Szépe 2001:207). Az EU-ban nem hivatalos nyelvek közül ilyen a ruszin is, amely legalább három EU-tagállamban használatos kisebbségi nyelvként.

6. A szlovákiai kisebbségek számára megnyílnak azok az uniós források, amelyek a regionális, ill. kisebbségi nyelvek támogatására szolgálnak, vagy inkább szolgálni fognak a jövőben. Bár ettől a lehetőségtől önmagában túl sokat várni nem lehet, más tényezőkkel együtt mégis lehet szerepe a regionális, ill. kisebbségi nyelvek helyzetének javulásában.

7. Egy nagyon optimista prognózis szerint Szlovákia EU-tagsága javítani fogja egyes, nyelvi szempontból fontos kisebbségvédelmi nemzetközi szerződések, dokumentumok végrehajtásának a feltételeit.²¹ Ilyesmi, ha egyáltalán lehet rá számítani, legfőljebb a távolibb jövőben várható, legalábbis ha azt nézzük, hogy jelenleg egy EU-tagállam minden további nélkül „megengedheti magának”, hogy a legminimálisabb védelmet se biztosítsa kisebbségei számára, s az EBLUL elnöke, Bojan Brezigar az „álom” kategóriájába sorolja azt a kívánságát, hogy a meglévő, és az EU-tagállamok többsége által elfogadott nemzetközi kisebbségi és nyelvi emberjogi dokumentumokban lefektetett elvek, javaslatok és rendelkezések az Unió szintjén is érvényesüljenek.

8. Szépe György feltételezi, hogy az Európai Unión belül kedvezőbb lesz a politikai klíma a nyelvi (és nemcsak nyelvi) autonómia különböző típusai számára (Dancs 2000). Mivel az Unió régebbi tagállamaiban akadnak jó példák az autonómia sikeres működésére, valóban elképzelhető, hogy az új tagállamok kisebbségei részéről érkező ilyen javaslatokat az Unióban nehezebb lesz elfogadhatatlannak, az állam területi integritását veszélyeztető törekvéseknek minősíteni.

5.2. Veszélyek

Végül nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozásnak kedvezőtlen következményei is lehetnek a szlovákiai regionális, ill. kisebbségi nyelvekre, sőt magára a hegemon helyzetben lévő szlovák nyelvre nézve

is, különösen hosszú távon. A fő veszély az angol nyelv térhódítása, amely kisebb-nagyobb mértékben minden nyelvet veszélyeztet az Unióban. A *laissez faire* politikája ezen a területen különösen veszélyes, mert az angol nyelv malmára hajtja a vizet (Phillipson 2004).

Félő, hogy azok, akik nem tudnak vagy nem jól tudnak angolul, hátrányba kerülnek (ez a hátrány bizonyos mértékig már most is fennáll, és nem is függ össze szorosán az EU-csatlakozással, hiszen az angol nyelv terjedésének nemcsak az Unió a forrása). Igaz, hogy a magyar, cseh, német, lengyel anyanyelvű beszélőknek jogukban áll bármilyen ügyben anyanyelvükön fordulni az uniós intézményekhez, de – amint említettük – erre nem biztos, hogy mindig képesek, ezenkívül a gyakorlatban előfordulhat, hogy hátrányt szenvednek, ha az anyanyelvükön nyújtanak be pályázatot vagy ha anyanyelvű úrlapokra, pályázati ismertetőkre várnak. Az uniós álláshirdetések jelentős része már most is diszkriminálja a nem angol anyanyelvű beszélőket. Az álláshirdetések közt ugyanis jelentős azoknak a száma, amelyek feltételként szabják a pályázóknak nemcsak az angol „anyanyelvi szintű” ismeretét, hanem magát az angol anyanyelvet (!) is, ezzel kizárva a magas szintű nyelvtudással rendelkező nem angol anyanyelvű EU-polgárok jelentkezését.

Az angol nyelv térhódítása a magyar, a szlovák, a cseh és más uniós nyelvek leértékelődéséhez, presztízsvesztéséhez vezethet, nemcsak az uniós intézményeken belül, hanem magukban a tagországokban is (vö. É. Kiss 2004:167–169 és 176–177). Fönnáll annak a veszélye, hogy megváltozik az angol nyelvtanulás kontextusa, hozzáadóból felcserélővé válhat. Vagyis előállhat az a helyzet, hogy az angol nyelvi ismeretek az anyanyelv visszaszorításával járnak majd együtt (vö. Phillipson 2004).

Az angol nyelv bizonyos nyelvhasználati színtereken belül az anyaországokban is kiszoríthatja a többségi nyelvet a használatból, pl. a tudományos kutatás egyes területein vagy a posztgraduális képzésben. Ez a folyamat az érintett szakregisztrerek elhalásának veszélyével jár, ami azt jelenti, hogy ezek a nyelvek megszűnhetnek teljes funkcionális hatókörű nyelvek lenni. Ennek már jelenleg is számos jelét látjuk nemcsak a korábban csatlakozott nyugat-európai országokban, hanem térségünkben is. S nem csupán az olyan kis nemzetek nyelvei vannak veszélyben, mint a norvég vagy a dán, hanem még a német is: az angol még a német rovására is terjed Németországban és Ausztriában a tudomány nyelveként mind a publikációkban, mind pedig a posztgraduális képzésben (Phillipson 2004).

6. Konklúzió

Ha drámai módon akarnánk fogalmazni, az áttekintésünkből az Európai Unió egészére nézve adódó tanulságok levonását azzal kezdhethetnénk, hogy az Unióban az angolon és esetleg a francián kívül egyetlen nyelv sem érezheti magát hosszú távon biztonságban. Ezért természetesen nem okolható az Európai Unió nyelvpolitikája, hiszen a mai nyelvi helyzet történelmi, gazdasági, politikai, társadalmi, tudományos, kulturális stb. okok szövevényére vezethető vissza. Rövidebb távon persze azok a nyelvek, amelyek az egyes tagországok hivatalos vagy regionális hivatalos nyelvei, nincsenek közvetlen veszélyben. Ám ahhoz, hogy ne is kerüljenek veszélyeztetett helyzetbe, már most cselekedni kell(ene), mert a tétlenség hosszú távon rontja a

nyelvek fennmaradási esélyeit, különösen azokat, amelyeknek kevesebb beszélőjük van.

Az Unió mint politikai entitás szempontjából a fő kérdés az, hogy „hogyan működtethető hatékonyan egy többnyelvű államszövetséghez hasonló – de alapjában véve újszerű – struktúra egyrészt az egyenlőség/demokrácia, másrészt az ésszerűség/takarékosság követelményeinek együttes figyelembevételével” (Szépe 2001:73). Az Unióban beszélt *nyelvek* szempontjából a kérdés sokkal élesebben vetődik föl, és még nehezebben megválaszolható: hogyan állítható meg a kisebbségi nyelvek visszaszorulása, hogyan érhető el esetleges megerősödésük, stabilizálódásuk úgy, hogy az egyszersmind a beszélők boldogulását is szolgálja. Ugyanis a kis lélekszámú közösségek által beszélt nyelvek eredendő hátrányai bizonyos körülmények közt hátrányos helyzetbe hozhatják azok anyanyelvi beszélőit is más nyelvek anyanyelvi beszélőivel szemben.

Ezekre a kérdésekre jelenleg nincs válasz. Az Unió nyelvpolitikájának megreformálására irányuló javaslatok feldolgozása egy külön tanulmányt igényelne, s valószínűnek tűnik, hogy egy ilyen áttekintés konklúziója az lenne, hogy a javaslatok vagy naivak (mert az ábrándozás kategóriájába tartoznak), vagy pedig annyira „realisták”, hogy esetleges megvalósulásuk ellenére is a kisebb(ségi) nyelvek helyzete az Unióban kétségkívül tovább romlana.

Ami konkrétan Szlovákia nyelveit illeti, ezekről a következőket állapíthatjuk meg összefoglalásképpen. Bár a magyar, a cseh és a lengyel az Európai Unió hivatalos nyelveivé váltak (a német pedig kezdetektől fogva az volt), Szlovákiában ezek a nyelvek kisebbségi nyelvek és azok is maradnak. Kérdéses, hogy a hivatalos nyelvi státus képes lesz-e akár csak kismértékben is kompenzálni a nyelvcsere irányába ható tényezőket. Ez nem tűnik valószínűnek, hiszen a hivatalos nyelvi státuszból következő jogok csak az EU szintjén érvényesíthetők, a legtöbb állampolgár pedig valószínűleg még szórványosan sem kerül verbális kapcsolatba uniós hatóságokkal, tehát életüket ez a tényező nem különösebben befolyásolja. A hivatalos nyelvi státusnál sokkal nagyobb jelentőségű tény a határok megnyitása, legalábbis a határ menti kisebbségek számára.

Ami a Szlovákiában beszélt egyéb kisebbségi nyelveket illeti, ezek nemigen számíthatnak rá, hogy a közeljövőben jelentősen javulnának fennmaradási esélyeik. Ugyanakkor az EU-csatlakozás révén a csatlakozó országokban élő, a regionális és kisebbségi nyelvek érdekében tevékenykedő szakemberek és aktivisták élhetnek majd azokkal az új lehetőségekkel, amelyeket a csatlakozás teremt, pl. részvétel a nyelvi programokban vagy az olyan szervezetek munkájában, mint amilyen a Kevésbé Használt Nyelvek Európai Hivatala. Ezek ugyan önmagukban nem tudnak áttörést hozni a kevésbé használt nyelvek helyzetében, de más tényezőkkel együtt talán hozzájárulhatnak ahhoz, hogy e nyelvek sorsa egy idő után kevésbé legyen reménytelen.²²

A regionális és a kisebbségi nyelvek irányában folytatott jelenlegi uniós nyelvpolitika tényeinek áttekintése arra int, hogy hiba volna azt várni, hogy pusztán az EU-csatlakozás révén fordulat áll be Szlovákia vagy más csatlakozott ország kisebbségpolitikájában, mert nincsen semmi, ami ezen országok hatalmi elitjét erre készíthetné. A regionális, ill. kisebbségi nyelvek valóságos, a gyakorlatban is érezhető megerősödése csak akkor volna várható, ha az Unió nyelvpolitikája elmozdulna e

nyelvek tényleges és hatékony támogatása irányába, s ha olyan változások állnának be, melyek következtében a tagországok nyelvpolitikája nem maradna azok belügye. A regionális, ill. kisebbségi nyelvek védelme és megerősítése csak akkor lenne valószínű és a gyakorlatban is érezhető, ha az nem maradna szóvirág a különféle EUDokumentumokban, hanem olyan nagyon is határozott intézkedéscsomaggá válna, melynek két fő pillére az anyanyelvű oktatás megteremtése és az adott nyelv nyilvános színtereken való használatának biztosítása volna. Legalábbis azokban az esetekben, melyekben az érintett kisebbségi nyelveknek még van annyi életerejük, hogy egyáltalán lehetséges őket ezekben a funkciókban használni.

Jegyzetek

1. Ez a dolgozat a Gramma Nyelvi Iroda munkatervének keretében készült, s alapjául szolgált a Kevésbé Használt Nyelvek Európai Hivatala (EBLUL) szlovákiai tagszervezetének (SLOVBLUL) alakuló ülésén *A Szlovákiában beszélt nyelvek és az Európai Unió* címen elhangzott előadásnak. Itt fejezem ki köszönetemet Szépe Györgynek dolgozatom előző változatához fűzött értékes megjegyzéseiért, kiegészítéseiért.
2. Ezen belül a fordításokkal foglalkozó *Translation and the European Union* egységre külön is föl szeretném hívni a figyelmet (<http://europa.eu.int/comm/translation>).
3. Kivételként meg kell említenem az EBLUL elnökének, Bojan Brezigarnak a *Futurum*-weboldalon található írásait, amelyek számos fontos információt tartalmaznak az EBLUL törekvéseiről, kisebbségpolitikai látásmódjáról stb.
4. A hivatalos nyelv és az államnyelv fogalmára lásd! Szarka 2003:17–19.
5. Mivel a nyelv és a nyelvjárás elhatárolása közismerten fogas kérdés (lásd! pl. Bárcki 1956/1980), a nyelvek egy részének regionális, ill. kisebbségi nyelvként való minősítése problematikus lehet.
6. Más felfogás szerint a regionális nyelvek anyaország nélküli etnikumok földrajzi területhez köthető őshonos nyelvei, pl. a velszi Nagy-Britanniában vagy a kasub Lengyelországban.
7. Más felfogás szerint a kisebbségi nyelvek anyaországgal rendelkező etnikumok nyelvei, pl. a német Szlovákiában vagy a szlovák Magyarországon.
8. E fogalmakra a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának* vonatkozásában vö. Kovács 1996:66.
9. A mai Európai Unió elődszervezetei az 1951-ben létrejött Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK, avagy Montánunió); az 1957-ben létrejött Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atomenergia-közösség (Euratom), illetve az e háromnak 1967-ben történt összevonásával létrejött Európai Közösségek. Ez alakult át 1992-ben a mastrichti szerződés által Európai Unióvá.
10. Ez már csak abból a pusztán tényből is természetesen adódik, hogy az alkotmánytervezet magába foglalja az Unió szerződéseinek revideált szövegét, valamint a 2000-ben Nizzában elfogadott dokumentumot, az *Európai Unió alapjogi kartáját*.
11. Az alkotmánytervezetet nyelvi jogi szempontból erősen bíráló Tove Skutnabb-Kangas (2004) – még annak 2003. július 18-i változatában – megállapította, hogy az még kevesebb nyelvi jogot tartalmaz, mint a kisebbségvédelmi keretegyezmény, ami súlyos elmarasztalás, mert Patrick Thornberry emlékezetes szavai szerint a keretegyezmény megfogalmazásában éppen csak annyi tartalom van, hogy ne váljon teljesen üressé (vö. még Skutnabb-Kangas 2003).
12. „The Union is founded on the values of respect for human dignity, liberty, democracy, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging

- to minorities. These values are common to the member states in a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between men and women prevail.”
13. Ezeket Szépe úgy jellemzi, mint amelyek „a dokumentumok fordításának célnyelve funkcióját” látják el (Szépe 2001:205).
  14. Az Európai Unió hivatalos nyelvei közötti egyenlőtlenség tulajdonképpen nem egészen gyakorlati kérdés, hanem jogalapja is van. Az Unió szervei ugyanis belső szabályzatukban megjelölhetnek egy vagy több munkanyelvet. Vannak olyan szervek, amelyek minden hivatalos nyelvet munkanyelvként ismernek el, míg mások korlátozzák a munkanyelvek számát. Sőt, egyes szervek nemcsak a munkanyelvek számát korlátozzák, hanem a hivatalos nyelvekét is.
  15. A görög hatóságoknak a nyelvi kisebbségekhez való viszonyulását jól mutatja a következő két példa; az egyik a macedónokat, a másik az arománokat érinti. – A görögországi macedónok kulturális szervezete azzal a kérelemmel fordult a görög hatóságokhoz, hogy ismerjék el hivatalosan, és vegyék fel a hivatalosan nyilvántartott szervezetek közé. A hatóságok a kérést azzal utasították el, hogy ez a lépés veszélyes a közrendre nézve, és lehetőséget teremt egy történetileg nem létező macedón nemzet létrehozása számára. Görögországot már 1998-ban elítélte az Európai Emberjogi Bíróság azért, mert nem volt hajlandó elismerni ezt a kulturális szervezetet. A görög hatóságok ezzel kapcsolatos határozata olyan elemeket is tartalmaz, amelyek tagadják a macedón nyelv létezését. Bojan Brezigar, az EBLUL elnöke, görögországi látogatása során azt tapasztalta, hogy az egyik régióban, amelyet meglátogatott, még a macedón dalok éneklése is be van tiltva. – 2001-ben egy görögországi aromán nyelvi aktivistát, Sotiris Bletsast tizenöt havi börtönbüntetésre és 500 ezer drachma (=1400 amerikai dollár) pénzbírságra ítéletek (amelyet három évre felfüggesztettek) azért, mert egy EBLUL-kiadványt terjesztett, melyben többek között az állt, hogy öt kisebbségi nyelv van Görögországban, ezek közé tartozik a macedón és az aromán/vlach. Ezt a cselekedetét az athéni bíróság „hamis információk terjesztésé”-nek minősítette. A feljebbviteli bíróság az aktivistát néhány hónappal később felmentette a vádak alól, először ismerve el ezzel a kisebbségi nyelvek létezését Görögországban. Sotiris Bletsas egyébként „visszaeső bűnöző”: először 1995-ben vették őrizetbe, miután részt vett az aromán közösség egyik összejövetelén, és ott az EBLUL-nak olyan publikációit terjesztette, amelyek említést tesznek az aromán nyelv létezéséről. (Sotiris Bletsas annak idején, amikor elsős volt az iskolában, megbukott, mert nem tudta magát jól kifejezni görögül.)
  16. Nyelvi helyzetét tekintve ilyen a manx nyelv is, ez azonban nem EU-nyelv, mivel a sziget, ahol beszélik, jogilag önálló, nem része Nagy-Britanniának, így az EU-nak sem.
  17. A török státusa Ciprus csatlakozásával megváltozott. Ez azonban aligha lesz a közeljövőben hatással a nyugat-európai országok török vendégmunkásainak nyelvi helyzetére.
  18. A 2001. évi népszámlálás adatai alapján 410 ilyen helység van Szlovákiában (lásd! Gyurgyík 2002).
  19. Hátrány, hogy a romának nagy a nyelvjárási tagoltsága.
  20. A legújabb, 2004. évi parlamenti választások óta már egy roma nemzetiségű tagja is van az Európai Parlamentnek (történelmében először), a magyarországi Járóka Livia személyében.
  21. Ilyen pl. a *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya*; *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája*; a *Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye*; az ún. *Hágai ajánlások* és az ún. *Oslói ajánlások*; egyes kétoldalú szerződések, például magyar–szlovák és a magyar–román alapszerződés.
  22. Az Unió legutóbbi bővülésének köszönhető kedvező változás, hogy a korábbinál jóval több olyan képviselője van az Európai Parlamentnek, aki támogatja a regionális és kisebbségi nyelvek védelmét és erősítését, amint ezt nem sokkal az új parlament megalakulása után Bauer Edit (Szlovákia), Gál Kinga (Magyarország), Járóka Livia (Magyaror-

szág), Tatjana Zdanoka (Lettország) beszédei is bizonyították; de a régi tagországok képviselői közül is érdemes megemlíteni Bertie Ahern (Írország) és Bernat Joan (Spanyolország – Katalónia) felszólalását. Szájer Józser (Magyarország) bejelentette, hogy a kisebbségi jogok területén elkötelezett európai parlamenti képviselőkől munkacsoport jön létre, melynek célja a kisebbségi jogok ügyének előmozdítása az Unióban.

Felhasznált irodalom

Névhez köthető munkák

- Ajtay-Horváth Magda: Az integráció nyelvi kihívásai. Az euroszövegek nyelvformáló szerepe. *Fordítástudomány*, 4/2, 2002, 5–13. p.
- Balázs Géza–Grétsy László (szerk.): *Az Európai Unió és a nyelvek. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból*. Budapest, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 2004.
- Bárczi Géza: *A magyar nyelv múltja és jelene*. In.: *Nyelvjárás és nyelv*. Budapest, Gondolat, 1956/1980, 225–237. p.
- Benczik Vilmos: Az Európai Unió nyelvpolitikai dilemmái. In: *A többnyelvű Európa*. Szerk.: Bakonyi István–Nádai Julianna. Győr, Széchenyi István Egyetem Idegen Nyelvi és Kommunikációs Tanszék, 2004, 94–101. p.
- Brezigar, Bojan: *The linguistic diversity within the European Union enlargement process – The role of regional or minority languages*. 2002a, <http://216.247.169.135/futurum/pajenn.asp?ID=45>
- Brezigar, Bojan: *Creating a Common Structure for Promoting Historical Linguistic Minorities within the European Union*. 2002b. <http://216.247.169.135/futurum/pajenn.asp?ID=41>
- Dancs Szabolcs: *Beszélgetés Szépe Györggyel*. 2000, http://www.inaplo.hu/mn/200004/42_Szepe_Gyorgy.html
- Dróth Júlia: A fordítástudomány és a nyelvtudomány együttműködéséről. *Fordítástudomány*, 4/1, 2000, 5–14. p.
- Glaser, Evelyn: Multilingual Europe and the linguistic 'imperialism' of English. In: *A többnyelvű Európa*. Szerk.: Bakonyi István–Nádai Julianna. Győr, Széchenyi István Egyetem Idegen Nyelvi és Kommunikációs Tanszék, 2004, 20–28. p.
- Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság településszerkezetének, valamint a szlovákiai magyarlakta területek etnikai jellegének változásai az 1990-es években. *Új Szó*, 55. évf., 2002. szept. 6.
- É. Kiss Katalin: *Anyanyelvünk állapotáról*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004.
- Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Budapest, Osiris Kiadó, 1996.
- Menyhárt József: Nyelvünk és törvénye. (A hivatalos ügyintézés nyelve Dunaszerdahelyen és Nyékvárkonyban a kisebbségi nyelvhasználati törvény érvénybelépése óta.) In: *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Szerk.: Lanstyák István–Simon Szabolcs. Pozsony, Kalligram, 2002, 34–56. p.
- De Peuter, Els–Bakker, Jelle: *Funding Possibilities for Projects Promoting Lesser-Used Languages. A Guide to European Union Programmes*. The European Bureau for Lesser Used Languages, 2002.
- Phillipson, Robert: English as threat or resource in continental Europe. In: *Globalization and the future of German*. Eds.: Andreas Gardt–Bernd Huppau. Berlin, Mouton de Gruyter, 2004, 47–64. p.
- Pym, Anthony: Nyelvpolitikai és fordításelméleti kérdések az Európai Unióban. *Fordítástudomány*, 3/2, 2001, 5–20. p.

- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. *Bývajúce obyvateľstvo podľa národnosti, materinského jazyka a pohlavia za SR, kraje a okresy*. Bratislava, Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2002.
- Sku[n]tnabb-Kangas, Tove: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1994/1997.
- Skutnabb-Kangas, Tove: *How (unnecessary) political tension leads to confusion, controversies, contradictions, inconsistencies and, ultimately, lack of linguistic human rights in education*. Invited comments prepared for the Council of Europe conference *Filling the Frames* to mark the 5th anniversary of the entry into force of the Framework Convention on the Protection of National Minorities. Strasbourg, 30–31 October 2003.
- Skutnabb-Kangas, Tove: *The right to mother tongue medium education – the hot potato in human rights instruments*. Opening Plenary, 2nd Mercator International Symposium, *Europa 2004: A new framework for ALL languages?* Tarragona, Spain, 27–28 February 2004.
- Szabari Krisztina: Az Európai Unió és a nyelvek. A nyelvi szabályozás gyakorlata, valamint a fordítás és a tolmácsolás jelene és jövője. In: *Nyelvpolitika*. Szerk.: G. Molnár Barbara. Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó, 1996/1998, 43–58. p.
- Szabó Mihály Gizella: A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának Szlovákia által elfogadott változatáról. In: Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2002, 63–75. p.
- Szarka László: Államnyelv, hivatalos nyelv – kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában. In: *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Közép-Kelet-Európában*. Szerk.: Nádor Orsolya–Szarka László. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003, 15–36. p.
- Szépe György: *Nyelvpolitika: múlt és jövő*. Iskolakultúra, Pécs, 2001.
- Vizi Balázs: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai. *Kisebbségkutatás*, 10/2, 2001, 275–287. p.
- Vizi Balázs: Az Európai Unió és a kisebbségi nyelvek. In: *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Közép-Kelet-Európában*. Szerk.: Nádor Orsolya–Szarka László. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003a, 37–55. p.
- Vizi Balázs: Az Európai Unió keleti bővítése és a kisebbségek védelme. *Pro Minoritate*, tavaszi szám, 2003b, 3–20. p.

Internetes források

- Az EU írnökségének honlapja – <http://www.eu2004.ie>
- EBLUL – <http://www.eblul.org>
- Contact Bulletin – http://www.eblul.org:8080/eblul/Public/contact_bulletin
- Ethnologue: Languages of the World – <http://www.ethnologue.com>
- Euractiv – <http://www.euractiv.com>
- EuroLang – <http://www.euroLang.net>
- Eurominority (európai kisebbségek weboldala) – www.eurominority.org
- Europa (az Európai Unió portálja) – <http://europa.eu.int>
- Europa Diversa – <http://www.europadiversa.org/eng/index.html>
- Euvonal – <http://www.euvonal.hu>
- Futurum Contributions of the European Bureau for Lesser-Used Languages – <http://216.247.169.135/futurum>
- Lingualia net (kisebbségi nyelvi vonatkozású linkek gyűjteménye) – <http://ww2.lingualia.net:8080/agares/Public>
- Magyar Köztársaság Igazságügyi Minisztériuma – <http://www.im.hu>

Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma – <http://www.kum.hu/>

Magyar Távirati Iroda honlapjának EU-melléklete – <http://www.mti.hu/eu>

Mercator Education – <http://www.mercator-education.org>

Mercator Legislation – <http://www.ciemen.org/mercator/index-gb.htm>

Minority Rights Group International – <http://www.minorityrights.org>

Newropeans Magazine – <http://www.newropeans-magazine.org/>

Útmutató az európai közösségi joganyag magyar nyelvre történő fordításához, nyelvi és szakmai lektorálásához. Budapest, Igazságügyi Minisztérium Európai Közösségi Jogi Főosztályának Fordításkoordináló Egysége, 2002 – www.im.hu/adat/letoltes/VADEMHU2003.pdf

István Lanstyák

The European Union's Language Policy and Languages Spoken in Slovakia

If we would want to define dramatically, we should begin our summary of drawing a lesson from the point of view of the whole EU with the statement that in the EU beside English and French no language can feel safe in a long term. Although, in a shorter term, those languages that are official or regionally official languages of the member states, are not in direct danger. Although, if we do not want them to be in dangerous situation, we have to (should) act now.

From the point of view of the European Union the main question is how a multi-lingual - similar to a state union, but basically new type – structure can function effectively considering equality/democracy on the one hand and reasonability/economy on the other hand. From the point of view of the languages spoken in the Union, the question arises more sharply and it is even more difficult to answer it: how can the lagging behind of minority languages be stopped, how can their possible strengthening, stabilisation be achieved in such a way that it would enable success of the speakers, since the disadvantages of languages spoken by small-number communities in certain conditions can put into disadvantageous situation mother language speakers towards other mother language speakers.

Considering Slovakia's languages, we can summarize the following: Although Hungarian, Czech, and Polish languages have become official languages of the EU, (while German was from the beginning), in Slovakia these languages were and remained minority languages. It is questionable that if the official language status would be able, even if in a small extent – compensate the factors aiming language exchange. It does not seem to be probable, since the rights arising from the official language status can be applicable only on EU level, and the most citizens will not probably get into verbal contact with EU offices, therefore this factor does not influence their lives. Beside the official language status opening of the borders – at least for the minority living by it – is a much more important fact.

Considering other minority languages spoken in Slovakia, they cannot anticipate considerable improvement of their chances to survive in the future. At the same time, at the entry to the EU professionals representing people living in the entering countries and speaking minority languages, can have now opportunities created by the process of the entry, for example participation in language programs or in the work of such institutions like the European Office of Less Used Languages. They themselves cannot bring break-through in the situ-

ation of less-used languages, but together with other factors they can help these languages to be less hopeless in the future.